Zwitserland: Federalisme zoals het nooit was

Artikel door Vincent De Roeck

Graham Greene zei het al. In Zwitserland hebben ze broederliefde, vijfhonderd jaar vrede en democratie, en wat hebben zij daarvan gemaakt? De koekoeksklok.

Wie Zwitserland zegt, zegt inderdaad vrede, neutraliteit, bergweiden, Alpenhoorns en koekoeksklokken. Toch heeft het land ons ook op andere vlakken zeker iets te bieden. Het Zwitserse politieke systeem is niet voor niets voor velen vandaag een voorbeeld.

Zwitserland ontstond de facto in de 13de eeuw als een verbond tussen de drie plattelandskantons Uri, Schwyz en Unterwalden, ook wel de Urschweiz genoemd. Losse samenwerking tussen de verschillende politieke eenheden in de Alpen bestond al eeuwen daarvoor maar pas in 1291 werd de samenwerking voor de eerste maal met een charter bekrachtigd. Losse samenwerking bleef ook binnen dit verbond legio.

Doorheen de jaren ging het verbond deel uitmaken van het Heilig Roomse Rijk. Uiteindelijk werd het pas met het Verdrag van Westfalen in 1648 een volledig onafhankelijk verbond van onafhankelijke kantons. Dit statuut werd na de Napoleontische periode – de annexatie van Zwitserland door Frankrijk en de installatie van een marionettenregime in de Alpen – in 1815 door het Congres van Wenen weer volledig in ere hersteld.

Zwitserland is vandaag zeker geen uniforme natiestaat en is dat doorheen haar geschiedenis ook nooit geweest. Vier officiële talen, evenveel culturen en twee grote godsdiensten hebben altijd al moeten samenleven binnen dezelfde staatsstructuren.

In 1847 leidde de religieuze tegenstelling tussen katholieken en protestanten zelfs tot een ware burgeroorlog in Zwitserland. De uitkomst van deze strijd was de afkondiging van een echte federale grondwet in 1848 die alle kantons zou verenigen in één volwaardige federale statenbond. Het Zwitserland dat we vandaag kennen was geboren.

Deze grondwet introduceerde Zwitsers staatsburgerschap, federale politieke en gerechtelijke organen, de Zwitserse frank als eenheidsmunt, een douane-unie en de Zwitserse posterijen. Bindende en facultatieve referenda werden in de decennia nadien zowel op federaal als op kantonaal niveau ingevoerd. Tegen 1891 heeft Zwitserland min of meer haar huidig bestel.

De laatste decennia kende ook Zwitserland een ruk naar meer centralisering waarbij de federale overheid alsmaar meer verantwoordelijkheden naar zich toe wist te trekken. De kantons hebben wel nog steeds hun eigen grondwetten, parlementen en rechtbanken, en ook het soevereiniteitsbeginsel van elk afzonderlijk kanton werd weerhouden in de grote grondwetswijziging van 1999.

De kantons behouden verder ook alle bevoegdheden die niet expliciet door de grondwet aan de federale overheid toevertrouwd zijn. Dit omvat onder meer de verdeling van de interne bevoegdheden tussen de kantonale overheid en alle lokale besturen en organen. In sommige kantons ligt het zwaartepunt van de macht dan ook bij de individuele gemeenten.

Inzake belastingen, sociale voorzieningen, onderwijs en openbare orde blijven de kantons in hoofdzaak verantwoordelijk maar moeten zij doorgaans wel federale minimum- en maximumnormen respecteren. Vooral de fiscale autonomie is voor de kantons van levensbelang. Het rurale Zug was in 1920 nog het armste Zwitserse kanton maar wist door lage belastingen uit dat dal te klimmen. Sinds 1990 is Zug het rijkste Zwitserse kanton.

De lessen voor België zijn dubbel. Aan de ene kant bewijst de geschiedenis van Zwitserland dat kunstmatige landen wel degelijk kunnen floreren zolang de deelstaten elkaars eigenheid respecteren en zolang men er in slaagt om een tweede collectieve identiteit in te voeren. In casu die van de Alpenkultur.

Zwitserland heeft officieel dan wel vier talen maar in de praktijk zijn alle kantons ééntalig. Het debat en het publieke leven spelen zich hoofdzakelijk ook op het kantonale niveau af. Net zoals in België. Leven en laten leven is de essentie van de Zwitserse mentaliteit en dat vertaalt zich ook in hun staatkundig model.

Aan de andere kant is Zwitserland ook voor Wallonië een lichtend voorbeeld. De binnenlandse concurrentie wordt in de hand gewerkt door de sterke autonomie van de kantons en de amper bestaande transfers onderling. Goed beleid wordt beloond. Slecht beleid wordt genadeloos afgestraft.

Wallonië hinkt al een halve eeuw economisch achterop. Zug had aan een zelfde tijdsspanne genoeg om zichzelf door terdege beleid op te werken tot de eerste van de klas. Had men Zug indertijd aan een subsidieinfuus gelegd, was dat kanton er nooit bovenop gekomen en had Zwitserland er vandaag heel anders uitgezien. Waarschijnlijk wat meer zoals België.

Vincent De Roeck
Bestuurslid Libera! vzw
15 maart 2012
Alle rechten voorbehouden

(Artikel is tevens verschenen in het april 2012-nummer van Doorbraak)